

ЖІНОЧА СТОРІНКА В ГАЗЕТІ ЯК КАНАЛ ГЕНДЕРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ВЛАДИ

Пода О.Ю.

В контексте гендерных исследований женская страница в газете рассматривается как канал гендерной коммуникации. Объекты исследования – газеты и статьи из женских журналов, постановления коммунистической партии и т. д.

Ключевые слова: газета, гендерные исследования, гендерная коммуникация, женская страница, канал коммуникации, статья, постановление партии.

Female page in the newspaper is considered as a channel of gender communication in the context of gender studies. The objects of analysis in article are newspapers and articles from female magazines, resolutions of communist party etc.

Key words: article, gender communication, gender studies, female page, newspaper, channel of communication, resolutions of party.

У контексті планованих партією більшовиків гендерних змін уже після лютневої революції 1917 р. починають говорити про роль пресового ресурсу в їх реалізації. Особлива увага мала приділятися роботі в царині трансформацій жіночого гендеру. Одразу зламати гендерну систему було просто неможливо – тому й одним з першочергових завдань влади був пошук каналів комунікації, які дозволили б спочатку поширювати потрібну інформацію, а згодом “запустити” маніпулятивні технології.

Зазначене вище є очевидним. На жаль, у контексті історії, теорії і практики соціальних комунікацій ця проблема майже не обговорювалася, не зважаючи на посилену в останнє десятиліття увагу до вивчення гендерної складової ЗМК, зокрема жіночої. Такими, що частково дотичні до вивчення цього питання можна вважати праці науковців (істориків, журналістикознавців, політологів, психологів, соціологів) присвячені:

- вивченню жіночої преси (С. Альперіної, В. Боннер-Сміюхи, А. Жукової, О. Коломійцевої, Лу Мімі, К. Мітрохіної, О. Пльонкіної, Н. Сидоренко, С. Черменської та ін.);
- аналізу гендерної стереотипізації масовокомунікаційного простору та її гендерного проблемно-тематичного навантаження (Н. Ажгіхіна, Г. Альчук, Ю. Гусєва, І. Дмитрієва, М. Кир’янов, Г. Мокроносов, О. Селіванова, Н. Сидоренко, М. Скорик, В. Степанов, С. Ушакін, Ж. Чернова та ін.);
- висвітленню специфіки розвитку жіночого руху, особливо в радянський період (С. Айвазова, М. Баклі, Л. Смоляр, Р. Стайс, Ж. Тимченко, П. Чирков, І. Юкіна та ін.);
- дослідженню гендерного дискурсу влади (О. Вороніна, О. Здравомислова,

І. Кон, І. Тартаковська, Г. Тьомкіна, О. Хасбулатова та ін.).

Висвітленню складових формування гендерного пресового дискурсу 10–30-х рр. ХХ ст. були присвячені й публікації авторки цієї статті [4].

Зважаючи на сказане вище, жіноча сторінка як канал гендерної комунікації влади окремо не досліджувалася. Цим обумовлюється актуальність статті та її мета – представити жіночу сторінку як один з перших каналів гендерної комунікації нової влади, через який здійснювався вплив на цільову аудиторію – жіноцтво.

Дискусії у новій владі щодо її зацікавленості в жіночому часописі як каналі масової комунікації (О. Коллонтай, Л. Сталь та ін.) вплинули на те, що на певний час одним з каналів конструювання гендеру стає жіноча сторінка в газеті. Зокрема “за рішенням Московського обласного бюро ЦК у серпні 1917 року прийнято постанову, щоб при кожній партійній газеті створити щотижневий аркуш робітниць, при кожному з цих аркушів створити прес-комісії” [5, с. 51].

В Україні “Сторінка робітниці” друкувалася в газеті “Коммунар”, “Коммунист”; а газета “Селянська правда” мала щотижневий додаток “Трудівниця”; жіночі сторінки були також у губернській і повітовій пресі України.

Опрацювання сучасних наукових джерел і настановчих праць 20-х рр. ХХ ст. доводить, що в часи становлення радянської влади чітко формулювалися й усвідомлювалися мета виходу й завдання жіночих сторінок. Йшлося про те, аби вони:

- займалися просвітою жіночих пролетарських мас,
- з’ясували їх активність і їх організацію навколо загальної преси [5, с. 51];
- робили “агітацію більш конкретно і дохідливою”,

- зміцнювали “зв’язки партії з масами”,
- націлювали на “першочергові завдання радянського будівництва”.

Окрім того, “сторінка і газета, – як підкреслювала Л. Сталь, – не тільки знайомлять робітниць і селянок з черговими нагальними завданнями, окресленими перед трудящою республікою, висвітлюють життя робітниць, привчають робітниць дивитися на газету як на свою власну справу” [5, с. 52].

На жаль, щаслива доля “сторінок” похитнулася в 1921 р. разом із долею жінвідділів. З одного боку, партійні “брати” (йдеється про чоловіків-комуністів) усе ще не могли усвідомити доцільності діяльності окремого жіночого відділу і відповідно всього того, що з ними пов’язувалося; з іншого – і деякі партійці-жінки, зокрема О. Коллонтай, вважала таку форм роботи некорисною, а то й шкідливою.

Так, наприклад, її висловлювання щодо “сторінок” було надто категоричним. “Сторінки робітниць важливі остільки, оскільки вони вчать робітницю писати. З інших позицій вони швидше шкідливі, тому що їх товариші комуністи не читають... Якщо ми повинні досягти того, аби наша робота стала справою всієї партії, аби питання жінвідділів обговорювалися товаришами робітниками, то треба знищити “сторінки робітниць”. Сторінки можна і треба терпіти тільки тому, що самі робітниця вчать в них писати” [цит. за 5, с. 33].

Л. Сталь, яка завжди об’єктивно оцінювала розвиток жіночої складової в пресовому дискурсі комуністичної партії, з О. Коллонтай не погоджувалася, про що й написала в роботі “Преса і жіночий комуністичний рух”. “Це не зовсім так, – зазначала Л. Сталь, – робітниця не тільки вчилися писати, але й віддзеркалювали красиві сторінки боротьби і будівництва нового побуту, величезне зростання пролетарських мас” [5, с. 52].

10 червня 1922 р. ЦК РКП(б) написав лист “Роль “Сторінки робітниця і селянки” у місцевих газетах” до губкомів і повіткомів, де зазначалося, що ЦК РКП(б) “пропонує губкомам і повіткам мати “Сторінки в місцевих газетах, а в тих випадках, коли вони наявні, зробити все для покращення їх якісного рівня” [3, с. 89]. У листі чітко визначається, що “1. “Сторінка” має бути відділом місцевої газети, що укладається за сприяння жінвідділу. 2. До цієї роботи редакція має залучити всіх своїх співробітників на місцях, літературних співробітників і т. д. 3. Зі свого боку жінвідділ має створити кадри кореспондентів – робітниць і селянок як у місті, так і на місцях, по радгоспам, комунам, сіль- і волрадам, використовуючи для цього окремих членів партії і делегаток. 4. В умовах нової економічної політики “сторінки” повинні переважно висвітлювати: а) економічно-

побутові умови, у яких знаходяться робітниця на державних і приватних підприємствах; б) їх участь у профспілках та їх органах на підприємствах у всіх видах; в) причини безробіття й заходи боротьби з ним; г) участь робітниць у кооперації; д) боротьбу робітниць і селянок з голодом; ...є) питання охорони праці робітниць” [3, с. 89]. Окрім того, мали порушуватися питання сільськогосподарські, пов’язані з життям селянки (“особливо на “сторінках органів переважно землеробських губерній”), виховання дітей, релігії й атеїзму, боротьби з епідеміями.

У листі наголошувалося на тому, що, не зважаючи на наявність у газеті “сторінки”, і в інших відділах газети мали друкуватися “замітки з життя робітниць і селянок з метою зацікавити всіх трудящих їх економічно-побутовим становищем” [3, с. 89].

Але якщо жінвідділи остаточно залишили в структурі партійного апарату (XI з’їзд партії, 1922), то “сторінки” з 1923 р. усе-таки стали зайвими для центральних газет і журналів. Вони залишилися “лише в східних журналах і в національних республіках і областях” [5, с. 52].

Розуміння партійним керівництвом того, що “Сторінок” недостатньо й що вони не завжди доходили до прямого адресата, усвідомлення необхідності прямого контакту з жіночою масою й вплив на неї через жіночих лідерів думки, зумовили появу теоретичного журналу відділу ЦК РКП(б) по роботі серед жінок “Коммунистки” (вихід з липня 1920 року) як органу відділу ЦК РКП(б) по роботі серед жінок, як часопису, що продовжив “традиції старої “Работницы” 1914–1917 рр. [5, с. 55]. (Але не забуваймо успіхи України в цьому напрямку – у листопаді – грудні 1920 р. в Україні (при ЦК КП(Б)У) вишла “Комунарка України”).

Певний час паралельно виходили і сторінки й поодинокі жіночі журнали. Зауважимо, що нетривалий період на шпальтах “Коммунистки” у розділі “Бібліографія” подавався огляд “Сторінок”, представлених у різних виданнях, наприклад огляд “Сторінка робітниць і селянок” Р. Ковнатора (1920, № 3–4); “Огляд сторінки жінки-робітниця при органі німецьких комуністів “Червоний прапор” Е. Дідрікіль (1920, № 7) та ін.

Окрім оглядів, подавався і глибший аналіз ролі і значення “Сторінок”, зокрема в статті Р. Ковнатора “Участь робітниць у пресі Радянської Росії” (1921, № 12–13). У ній зазначалося, що завдяки “Сторінці” “мало бути досягнуто дві цілі: по-перше, через “Сторінку” при щоденній газеті зацікавити робітниць читанням газети взагалі; по-друге, на шпальтах цієї “Сторінки” у простій, живій, доступній формі висвітлювати питання, пов’язані з особливостями розвитку і життя жінок-робітниць, зростанням їх кому-

ністичної свідомості” [2, с. 60], тобто йшлося про паралельне залучення жінки-робітниці до інформаційного (згодом – до комунікативного) і гендерного дискурсів радянської влади.

Молодість і злиденність молодшої соціалістичної країни не дозволяла розгортати потужні пресові кампанії й організувати випуск великої кількості нових газет і журналів для жінок, саме тому ефективно використовувався наявний мінімум. Тут у нагоді і ставала “сторінка робітниці”. Окрім просто читати й мати уявлення про певні події, як вважає Р. Ковнатор, робітниця обов’язково мала стати й активною учасницею збору, передачі й обробки інформації. Тих робітниць, які вміють (що для початку 20-х рр. було дуже важливим і цінним) і хочуть писати, за рекомендацією відділу робітниць, радили об’єднувати в бюро літколегії робітників певного району чи повіту. Жінки ставали своєрідними літорганізаторами, й на них покладалися чіткі обов’язки (що виходили далеко за межі літератури й організації), розроблені у вигляді інструкції.

По-перше, літорганізатор мала: “а) доставляти матеріал про життя робітниць”, зокрема в ньому повинно було йтися про виконання жінками виробничих завдань на фабриках і заводах, про їх участь у суботника, недільниках, у заводських організаціях, у професійних спілках, про особливі трудові успіхи; б) “селянок”, а саме: “чи беруть вони участь у сільських або волосних радах, чи є делегатські збори й як до них ставляться, про культурне життя, про хати-читальні та ін.; в) життя робітниць в радгоспах і комунах...”. Наголошувалося також на тому, що літорганізатор мала б надсилати стилістично і граматично правильні тексти, але якщо це було їй не під силу, то літколегія приймала матеріали й у “сирому вигляді”. По-друге, літорганізатор мала “записувати зі слів неграмотних робітниць і селянок найцікавіші факти з їх життя і роботи”; по-третьє, повинна була “відвідувати фабрики, заводи, майстерні, волосні збори, будинки селянина з метою отримання матеріалу для преси”. По-четверте, “спонукати робітниць і селянок писати також про всі беззаконні дії і про несправедливості, що вони спостерігають, прищеплюючи думку, що писати потрібно не тільки про те, що добре, але й про те, що погано й що за правильно зібрані факти ніхто не буде покараний”. По-п’яте, під час обговорення питань преси на делегатських зборах і безпартійних конференціях пропонувати робітницям і селянка озвучувати теми і проблеми, які б, на їхню думку, мали бути представлені в пресі. По-шосте, літорганізатор мала “повідомляти про те, чи задовольняє преса... місцеві потреби, а якщо ні, то, що треба змінити”. По-сьоме, літорга-

нізатор повинна була вести спеціальну облікову роботу, тобто у окремому, призначеному для цього зошиті занотовувалося, “скільки за день чи за тиждень надійшло кореспонденцій, статей, віршів від робітниць і селянок, скільки записано зі слів товаришів, скільки матеріалу привезено інструкторами й організаторами”. Окрім цього, по-восьме, організатор мала зібрати відомості в районі про тих робітниць, селянок, службовців, які пишуть, і скласти їх список. По-дев’яте, організатор повинна була стежити і за розподілом по фабриках, заводах, волостям літератури, що надходила з відділу робітниць [2, с. 60–61].

Важливим фактором впливу на читачок “сторінок” було і їх тематичне наповнення, частково – як результат роботи літорганізаторів. Найважливішою була тема “переродження робітниці. Тут і відмова від старих релігійних вірувань, від попередньої несміливості, затурканості” [2, с. 61]; йдеться і про союз робітниці й селянки, про солідарність з жінками-робітницями за кордоном, про добровільну працю селянки, про формування нового типу жінки-революціонерки. “На сторінках робітниць висвітлюють питання найбільш цікаві для жіночої маси, як, наприклад, питання про соціальне виховання дітей, про охорону материнства, про проституцію, про нові форми сімейних взаємовідносин, про відношення радянської влади до абортів тощо” [2, с. 61]. При цьому Р. Ковнатор заперечував роботу з жіноцтвом в радянській пресі через публікації суто жіночого характеру й обговорення на її сторінках суто жіночих питань. “...Через наші газети, сторінки ми хочемо... зацікавити трудові жіночі маси загальними питаннями будівництва радянської республіки...” [2, с. 61]. Представляв Р. Ковнатор і місце робітниці в пресовому дискурсі молодшої соціалістичної країни. “Робітниця – будівничий нового життя – розуміє, що преса має стати віддзеркаленням цього нового життя, а тому все частіше і частіше починає вона носити свої “каракулі” до редакцій газет. Ми якнайглибше переконані в тому, що, починаючи з заміток і кореспонденцій у газетах, російська робітниця в найближчий час виявить яскравий, самобутній талант у галузі літературної творчості взагалі” [2, с. 61].

Не зважаючи на зацікавленість жінвідділів у виході “сторінок”, на їхню користь, що підкреслювалася авторами “Коммунистки”, у дискурсі партії і влади вони не “приживаються”. З приводу цього можна зробити одне припущення: “сторінка” у газеті обов’язково була б прочитана чоловіками, то, виходить, що партія була не зацікавлена в цьому читанні, хоча ми постійно стикаємося з інформацією про потребу в додатковій роботі з чоловіками у справі роз’яснення дій

радянської влади в роботі з жінками. Виходить, що чоловіча участь у цьому процесі або чоловіче знання про цей процес були не на користь ані йому, ані новій владі, – вони мали бути обмежені; і саме тому партія свідомо звужує об'єктну зону комунікативного впливу, замінюючи спеціалізовані “сторінки в газетах, розраховані майже на все населення (і в першу чергу чоловіче) країни, на спеціалізовані видання тільки для жіночого – жіночий журнал.

Вірогідно саме експерименти партії з формами і методами роботи з жінками через пресові органи (наш приклад – “сторінки”) обумовило те, що “Коммунистка” “з'явилася на третьому році роботи партії серед... трудящих жінок... як орган Російської комуністичної партії, як орган, що утверджує принципи комунізму в русі найширших жіночих мас. Перший номер “Коммунистки” (червень – липень) за 1920 р. вийшов перед Міжнародною конференцією комуністок” [1, с. 4].

Фактично перший рік виходу “Коммунистки” довів, що в комуністичній партії з'явився справжній і, що найголовніше, компетентний, помічник у роботі з жіночим ресурсом. Редакція журналу (а це й була на ті часи та сама комуністична партія – Бухарін, Виноградська, Коллонтай, Крупська, Ольминський та ін.), розрахованого не на масового жіночого читача, а на своєрідну організуючу жіночу еліту, чітко усвідомлювала важливість і необхідність пресової комунікації в роботі з жінками-активістками, про що неодноразово наголошувалося на сторінках журналу. Йшлося не тільки і не стільки про “Коммунистку”, скільки про загальне розуміння ролі, місця і значення преси в складній і неоднозначній боротьбі партії за жінку.

Варто усвідомити найважливіше: у першу чергу і за будь-яких обставин преса була і залишалася для партії засобом об'єднання і організації робітничої і селянської жіночої маси навколо неї, засобом агітації і пропаганди. Партія використовувала пресу не для задоволення й забаганок інших (у нашому випадку – жінок), а для своїх цілей, для реалізації своїх планів і задоволення власних потреб. На цьому принципі й вибудовувалася робота комунікативного ланцюга в інструктивному журналі “партія – жінвідділ – преса-орган партії – жінка-активістка – відстала жінка – масова спеціальна преса – жінвідділ – партія”.

Досвід жіночих сторінок на терені радянської України тих часів не був унікальним. Так західноукраїнський пресовий дискурс на прикладі часопису “Жіночий голос” дозволяє відстежити механізм трансформації каналів гендерної комунікації від жіночої сторінки в газеті до самостійного видання в контексті розвитку ідеології національного фемінізму. Це і є перспектива наукового дослідження.

Література

1. Ковнатор Р. П'ять лет “Коммунистки” / Р. Ковнатор // Коммунистка. – 1925. – № 6. – С. 4–20.
2. Ковнатор Р. Участие работниц в печати Советской России / Р. Ковнатор // Коммунистка. – 1921. – № 12–13. – С. 59–61.
3. О “Страничке работницы и крестьянки” в местных газетах. Письмо ЦК РКП (б) от 10 июня 1922 г. // О партийной и советской печати, радиовещании и телевидении / [сост. Л.С. Климанова]. – М.: Мысль, 1972. – С. 89.
4. Пода О.Ю. Проблема гендерних настанов у радянській жіночій пресі / О.Ю. Пода // Держава та регіони. Серія: Гуманітарні науки. – 2007. – № 1. – С. 96–100; Пода О.Ю. Концепція “нової жінки” на шпальтах радянської жіночої преси / О.Ю. Пода // Вісник Запорізького національного університету. Серія “Філологія”. – 2007. – № 1. – С. 141–150; Пода О.Ю. Мала проза журналу “Селянка України” (1924–1941) як історія образостереотипу української жінки та чоловіка / О.Ю. Пода // Українська періодика: історія і сучасність: доп. та повідомл. Десятої всеукр. наук.-теорет. конф., Львів, 31 жовт. – 1 листоп. 2008 р. / НАН України. ЛННБУ ім. В. Стефаніка. Відділення “НДЦ періодики”; за ред. М.М. Романюка. – Львів, 2008. – С. 371–381; Пода О.Ю. Роль гендерного фактору у формуванні редакційної політики журналів Радянської України 20-х років ХХ століття (на прикладі “Коммунарки України”, “Селянки України”, “Червоної преси”) // Діалог: Медіа-студії: збірник наук. праць / відп. ред. Александров О.В. – Одеса: Астропринт, 2009. – Вип. 8. – С. 217–229; Пода О.Ю. Роль преси в роботі з “жіночим ресурсом” в Україні (1920–1921 рр.) / О.Ю. Пода // Соціальні комунікації сучасного світу: науково-теоретичний збірник / гол. ред. О.М. Холод. – Кривий Ріг: Вид-во Навчального центру ОНЮА, 2009. – С. 125–131; Пода О.Ю. Гендерний стереотип і масовокомунікаційний простір: рівні перетину / О.Ю. Пода // Діалог: Медіа-студії: збірник наук. праць / ред. кол.: відп. ред. Александров О.В. [та ін.]. – Одеса: Астропринт, 2009. – С. 85–100.
5. Сталь Л. Пресса и женском коммунистическое движение / Л. Сталь. – М.: Государственное издательство, 1927. – 159 с.